

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה כט: יציאה ידי חובה בשמיעת תפלתו של שליח הציבור

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה כט: יציאה ידי חובה בשמיעת של תפילתו שליח הציבור

רקע

הראשונים דנים אם טועה בתפילתו רשאי לצאת ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ. דין זה, המפורש בגמ' לפי פירושו של רש"י, והמובא בהוה אמינא של סוגיה נוספת בגמ', תלוי גם בהבנת דין חזרת הש"ץ וגם בהבנת דין טעות בתוספות בתפילה, ולכן נעסוק בשני עניינים אלו.

מקורות

- א. ראש השנה לג: [במשנה] "כשם ששליח צבור חייב... מוציא את הרבים ידי חובתן" ראש השנה לד: -לה. "כשם ששליח צבור חייב... דאניסי במלאכה אבל בעיר לא"
- ב. תוס' ראש השנה לד: ד"ה כך רי"ף ראש השנה יב. "מתני' כשם ששליח צבור... של שאר ימות השנה שבע והני תשע" רי"ן ראש השנה יא: ד"ה יחיד רמב"ם הל' תפלה פ"ח הל' ט-י
- ג. ריטב"א ראש השנה לד: ד"ה ר"ג וכו', לה: ד"ה כתב רבינו ז"ל
- ד. גמ' ל: "ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי... בצבור שנו" גמ' כט.-כט: "גופא א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר... בתר שומע תפלה"
- ה. רש"י ל: ד"ה בצבור שנו תוס' כט: ד"ה טעה תלמידי רבינו יונה כ. ד"ה טעה
- ו. שו"ע סי' קכד סע' א, י, ומשנה ברורה סי' תקצד, ומשנה ברורה

ריטב"א ד"ה ר"ג וכו', כתב רבינו ז"ל

רבן גמליאל וכו'. פירשו הגאונים ז"ל שרבן גמליאל ורבנן בכל ברכות (דראש השנה ויום הכפורים) [דכל השנה] פליגי, דלרבן גמליאל שליח ציבור מוציא ידי חובה לכולן אפילו את הבקי ולרבנן אינו מוציא כלל את הבקי ואפילו בראש השנה ויום הכפורים, והיינו דפסקו כרבן גמליאל בברכות דראש השנה ויום הכפורים אלמא בכולהו פליגי, (ודרכי עקיבא) [ולרבנן] מוציא לעולם את שאינו בקי בצבור מיהת אבל לא ביחיד, (כדתנן) [כדתניא] [ראש השנה לב:]: יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו שכל אחד יש לו [לשון] [לשנן] בפיו, אבל בצבור חשיב צירוף כאילו הוא מוציא בפיו. ומהאי טעמא פטר רבן גמליאל אף בבקי, והיינו דקאמר בברייתא בטעמא ידיה כשם שמוציא את שאינו בקי, כלומר על ידי צירוף, מה שאין כן ביחיד דעלמא, כן יש להוכיח להוציא את הבקי על ידי צירוף שכולם כאיש אחד. ורבנן סברי דכיון דידע חייב הוא לשנן בפיו ולא מהני ליה צירוף מדרבנן. והא איפסיקא הלכתא כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה ויום הכפורים של

יובל משום דאושא, כדאיתא בגמרא. ולפי זה תקנו שיהא שליח צבור מסדר בתפלתו אוחילה לאל, מה שאין היחיד אומר, ותקנוהו בתחלת מלכות לפי שאינו מוציא את הבקי אלא מברכות דמלכות וזכרונות ושופרות בלחוד, כדאיתא לקמן. ובשאר ימות [השנה] קיימא לן כרבנן שאין שליח צבור מוציא את הבקי כלל אלא כשטעה וסיים תפלתו וצריך לחזור, שעשאוהו כשאינו בקי, ויוצא על ידי שליח צבור, כדאיתא בברכות [כט]. בהדיא. והטעם, דמדינא כדאי הוא להוציא בצבור אף לבקי כסברת רבן גמליאל, אלא דרבנן עבוד חזוק שיהא הבקי משנן בפיו, ובשטעה אוקמוה אדיניה ועשאוהו כשאינו בקי. כן עיקר.

כתב רבינו [הרי"ף] ז"ל: ועם שבשדות וכו' [דאניסי ולא מצו למיתי לבי כנישתא בראש השנה וביום הכפורים שליח ציבור נמי מוציאן ידי חובתן, אבל דעיר אין שליח ציבור מוציאן ידי חובתן עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליחא דצבורא מתחלה ועד סוף]. ולישנא דגמרא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות משום דאניסי, ורבינו ז"ל מפרש דהכי קאמר: לא פטר רבן גמליאל מאותן שאינן בבית הכנסת אלא עם שבשדות וכו', והוא הדין כל דאניסי ואפילו בעיר ששליח צבור מוציאן ואפילו בקיין, לאפוקי מאן דלא אניס אפילו אינו בקי - לא פטר ליה שליח צבור. והכי ריהטא שמעתא שפיר, וכן פירש רבינו חננאל ז"ל. אבל רש"י ז"ל מפרש דברים כפשוטן, שלא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי וכיוצא בהן, אבל בעיר אפילו הם בבית הכנסת צריכין הם להתפלל ואין שליח ציבור פוטר את הבקי. וליתא, דהא אמרו לו לרבן גמליאל לדבריה למה צבור מתפללין, ולא השיב להם מפני הבקיין שאין שליח ציבור פוטרן אלא שאמר כדי להסדיר שליח צבור תפלתו.

הסבר הסוגיה

לא קשיא, הא [טעה ולא הזכיר שאלת גשמים - מחזירים אותן] ביחיד הא [טעה ולא הזכיר שאלת גשמים - אין מחזירים אותן] בצבור, בצבור מאי טעמא לא? משום דשמעה משליח צבור. [גמ' כט.]

בסוגיה הקודמת למדנו את פירושו של רש"י [ל: ד"ה בצבור שנו] לדברי רבי יוחנן "בצבור שנו", שהשוכח להזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש, אינו חייב לחזור ולהתפלל אלא יכול לשמוע את תפילת שליח הציבור ולצאת ידי חובתו. דין זה מובא בהוה אמינא של הגמ' במקום אחר [כט.], המסבירה שהשוכח לשאול גשמים אינו חייב לחזור ולהתפלל אלא רשאי לשמוע את תפילת שליח הציבור ולצאת ידי חובתו. הרמב"ם אינו מביא דין זה, כנראה מפני שאת דברי רבי יוחנן הוא מפרש כפירוש הבה"ג [ברש"י שם, ונפסק בפ"י הי"ב], וההוה אמינא של הגמ' נדחתה, ולכן אינה נפסקת להלכה.

הבנת הדין שהטועה ואינו אומר תוספת שתיקנו חכמים יכול לצאת בתפילת שליח הציבור תלויה בהבנת שני דינים קודמים: א. דין יציאה ידי חובה בתפילת הש"ץ. ב. דין התוספות שתיקנו חכמים בתפילה.

מקור דין יציאה ידי חובה בתפילת הש"ץ הוא במחלוקת שנחלקו רבנן ורבן גמליאל במסכת ראש השנה [לג.], וביתר פירוט בתוספתא שבדף לד:]. חכמים תיקנו להתפלל פעמיים, בתחילה כל יחיד ויחיד מתפלל תפילה בלחש, ואחר כך שליח ציבור חוזר ומתפלל בקול

רם. נחלקו רבנן ורבן גמליאל בהסבר התקנה, חכמים סוברים ששליח ציבור אינו מוציא את הבקי, ולכן כל הבקיאים מתפללים בלחש, ואחר כך שליח ציבור חוזר ומתפלל כדי להוציא את מי שאינו בקי ידי חובתו. רבן גמליאל סובר ששליח ציבור מוציא אף את הבקיאים ידי חובתם, וחכמים תיקנו להתפלל בלחש כדי ששליח ציבור יסדיר תפילתו. לדעת חכמים כל אדם חייב להתפלל בעצמו, ורק בדיעבד בלית ברירה, כשאדם אינו יכול להתפלל בעצמו, שליח ציבור מוציא. לדעת רבן גמליאל שליח ציבור מוציא את הרבים לכתחילה.

ממשנה זו נלמד, שדין הוצאת אחרים ידי חובת תפילה שונה מדין הוצאת אחרים ידי חובת ברכה בשני דברים: א. בברכות אדם מוציא את חברו ידי חובה, ואילו בתפילה אין אדם מוציא את חברו, ורק שליח הציבור יכול להוציא ידי חובה¹. ב. בברכות אין חילוק בין בקי לשאינו בקי, ואילו בתפילה, לדעת רבנן, יש חילוק, וניתן להוציא ידי חובה את שאינו בקי בלבד.

ההבדל בין תפילה לברכות לגבי בקי ברור, תפילה "רחמי" היא, והבקי חייב לבקש רחמים על עצמו, ברכות אינן "רחמי", וניתן לצאת ידי החובה בהן בשמיעתן מפי חבר. ההבדל בין תפילה לברכות לגבי שליח ציבור אינו ברור, מדוע שומע תפילה משליח ציבור יוצא ידי חובה, ושומע מחבר אינו יוצא?

הריטב"א [ראש השנה לד: ד"ה ר"ג] עונה על שאלה זו: "ולרבנן מוציא לעולם את שאינו בקי בצבור מיהא אבל לא ביחיד... שכל אחד יש לו לשנן בפיו, אבל בצבור חשיב צירוף כאילו הוא מוציא בפיו". הריטב"א סובר ש"תפילה רחמי" ולכן כל אחד ואחד חייב לשנן התפילה בפיו, ואין בתפילה דין שומע כעונה. שליח ציבור אינו מוציא את הרבים מדין שומע כעונה, אלא מפני שהוא מצרף את כל הציבור, ותפילתו תפילת הציבור. השומע את תפילת שליח הציבור מצטרף לתפילת הציבור, ויוצא ידי חובתו כאחד מהציבור. הבנה זו מודגשת בניסוחו של הרמב"ם [פ"ח הל' א, ד]: "תפלת הציבור נשמעת תמיד... וכיצד היא תפלת הציבור? יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים". הרמב"ם אינו קורא לתפילה, כפי שאנו רגילים, תפילה בציבור, אלא תפילת הציבור, הציבור כולו עומד ומתפלל.

להבחנה זו בין הוצאת ידי חובה בברכה להוצאה ידי חובה בתפילה יש, לדעת הרמב"ם, נפקא מינה להלכה. לעניין הוצאה ידי חובה בברכה, פוסק הרמב"ם [הל' ברכות פ"א הי"א]: "כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה, ונתכוון לצאת בה ידי חובתו, יצא, ואף על פי שלא ענה אמן". לעניין הוצאה ידי חובה בתפילה, פוסק הרמב"ם [פ"ח הל' ט]: "שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן. כיצד? בשעה שהוא מתפלל והן שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה, הרי הן כמתפללין". הוצאה ידי חובה בברכות היא מדין שומע כעונה, ולכן השומע יוצא ידי חובתו אף כשאינו עונה אמן; הוצאה ידי חובה בתפילה היא

¹ דין זה אינו מפורש בדברי רבנן ורבן גמליאל, אך עולה בבירור מהברייתא [ר"ה לד:]: האומרת: "יחיד שלא תקע - חבירו תוקע לו, ויחיד שלא בירך - אין חבירו מברך עליו".

מפני שהיחיד מצטרף לתפילת הציבור, וצירוף זה הוא רק כשמתתף בתפילת הציבור בעניית אמך.²

ה"ר"ן [ר"ה יא: ד"ה יחיד] חולק על ההבנה שיחיד אינו מוציא את חברו. לדעתו, לשיטת רבן גמליאל, בקי יוצא ידי חובתו בתפילת הציבור בלבד, אך בור, גם לרבנן וגם לרבן גמליאל, יכול לצאת ידי חובתו בשמיעת התפילה מחברו.

ההבנה שתפילת שליח הציבור היא תפילת הציבור באה לידי ביטוי בדין "עם שבשדות" המובא בגמ'. הגמ' אומרת שלדעת רבן גמליאל שליח ציבור מוציא עם שבשדות. מפרש הרי"ף, שאדם הנמצא בעיר אינו יוצא ידי חובתו עד שיבוא לבית הכנסת וישמע את תפילת שליח הציבור, אך העם שבשדות אנוסים הם, ואינם יכולים לבוא לבית הכנסת, ולכן יוצאים ידי חובה אף כשאינם שומעים את תפילת שליח הציבור. אם שליח ציבור אמור להוציא אחרים ידי חובה מדין שומע כעונה, הם אינם יכולים לצאת ללא שמיעת תפילתו, אבל כיוון שתפילתו היא תפילת הציבור כולו, אף מי שאינו שומע נכלל בציבור ויוצא ידי חובתו [אדם שנמצא בעיר ואינו בא לבית הכנסת הוציא את עצמו מהציבור, ולכן אינו יוצא בתפילתם, אבל מי שאינו יכול לבוא לבית הכנסת נכלל בציבור ויוצא בתפילתם].

נחלקו הראשונים במסקנת הסוגיה להלכה. הרי"ף [ראש השנה יב.] פוסק, שהלכה כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה, והלכה כרבנן בשאר השנה. במשך כל ימות השנה שליח ציבור מוציא את שאינו בקי בלבד, ובראש השנה וביום כיפורים של יובל שליח ציבור מוציא גם את הבקי וגם "עם שבשדות", אך אינו מוציא את הנמצא בעיר ולא בא לבית הכנסת.

רש"י [ראש השנה לה. ד"ה אבל דעיר לא] מסביר ששליח ציבור אינו מוציא את מי שבעיר ידי חובה "משום דלא אניסי ויכולין להסדיר תפלתן". משמע מדבריו שהוא חולק על הרי"ף, ולדעתו רבן גמליאל סובר ששליח ציבור מוציא בקיאים אנוסים בלבד, הנמצאים בעיר אינם יוצאים ידי חובה, אפילו כשבאים לבית הכנסת.³

הרמב"ם פוסק כרי"ף, ששליח ציבור מוציא את שאינם בקיאים במשך כל השנה, ומוציא את הבקיאים במוסף של ראש השנה ושל יום הכיפורים של יובל, ומשמיט את ההלכה ששליח ציבור מוציא "עם שבשדות". ניתן לבאר, שלדעת הרמב"ם הלכה זו נאמרה רק בשיטת רבן גמליאל וחכמים חולקים עליה. רבן גמליאל סובר ששליח ציבור מוציא אף את הבקי, זאת אומרת שלדעתו אין חיוב תפילה על היחידים, אלא רק על הציבור בלבד. חכמים חולקים, וסוברים שיש חיוב על כל יחיד ויחיד להתפלל, ולכן שליח ציבור מוציא רק את ה"שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה" [בראש השנה ויום הכיפורים של יובל יש ברכות ארוכות "שאיין הרוב יודעים אותן", ולכן חכמים נתנו לכל הציבור דין של "אינם בקיאים"].

² הגרי"ד סולוביצ'יק [שעורים לזכר אבא מרי ח"ב עמ' קה-ק] מדייק דיוק זה. גם לגבי זימון מדגיש הרמב"ם [הל' ברכות פ"ה הל' ג, טו] שהשומעים חייבים לענות אמן, עיין בדברי הגרי"ד [שם] הסבר הדין [לקמן ח"ב עמ' 238 נדון בהרחבה בדין זימון].

³ בריטב"א [ר"ה לה. ד"ה כתב רבינו ד"ל] מפורש שרש"י והרי"ף נחלקו בדין זה. תוס' [ר"ה לד: ד"ה כף] מביאים את שתי האפשרויות הללו להבנת הגמ', אך אומרים שרש"י סובר ששליח ציבור מוציא בקיאים הנמצאים בבית הכנסת.

מתוס' [ר"ה לד: ד"ה כך] משמע שהם פוסקים הלכה כרבן גמליאל, ובמשך כל השנה שלח ציבור מוציא את הבקי ידי חובתו.⁴

תוס' [כט: ד"ה טעה, ר"ה לד: ד"ה כך] מביאים את שיטת הבה"ג הסובר שהטועה בתפילתו אינו חייב לחזור, ויכול לצאת ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ. לשיטת התוס' שהלכה כרבן גמליאל ששלח ציבור מוציא גם את הבקי, שיטת הבה"ג ברורה.⁵ לשיטת הרי"ף שהלכה כרבנן ששלח ציבור אינו מוציא את הבקי, ניתן להסביר את שיטת הבה"ג רק אם מחלקים בין אדם שלא התפלל כלל, ששלח ציבור אינו מוציא, לבין אדם שהתפלל וטעה, ששלח ציבור מוציא. הריטב"א [כט: ד"ה לא קשיא הא ביחיד] מאמץ הסבר זה ומבאר: "יש לומר דטעה שאני דהוה ליה כמי שאינו בקי". חכמים הגדירו טועה בתפילה כאינו בקי, וממילא שלח הציבור מוציא.⁶

מדברי הריטב"א עולה, ששלח הציבור מוציא ידי חובה כל טועה, אפילו אם החסיר ברכה. תוס' [ד"ה טעה] מביאים את הר"מ החולק וסובר כי "דוקא ששכח להזכיר של ראש חודש, אבל שכח ברכה שלמה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו משליח ציבור". נראה לבאר שהר"מ סובר שאם שכח ברכה, תפילתו אינה תפילה, ואם שכח להזכיר ראש חודש, תפילתו תפילה אלא שהחסיר "חובת הזכרה". כשתפילתו אינה תפילה, שלח ציבור אינו מוציא - כשם שאינו מוציא אדם שלא התפלל כלל, כשתפילתו תפילה וחסרה לו "חובת הזכרה", שלח ציבור יכול להוציא ידי חובת הזכרה.

לפי הבנה זו, ששלח ציבור יכול להוציא ידי "חובת הזכרה" ואינו יכול להוציא ידי חובת טעות המעכבת את חלות התפילה, ניתן לומר ששלח ציבור יכול להוציא ידי חובת תוספות מסוימות בלבד. המקור לחילוק זה הוא בהוה אמינא בגמ' [כט:] המסבירה את דברי רב אסי ש"טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו", שהם אמורים במתפלל בציבור, ואין מחזירים אותו בברכת השנים, מפני שיכול לצאת ידי חובתו בשמיעת שאלת הגשמים בחזרת הש"ץ. משמע מההוה אמינא של הגמרא, ששלח ציבור אינו מוציא ידי חובת גבורות גשמים. תפילה ללא גבורות גשמים אינה תפילה, ולכן שלח ציבור אינו מוציא ידי חובה אדם שלא התפלל. לעומת זאת, תפילה ללא שאלת גשמים היא תפילה חסרה, ושלח ציבור יכול להוציא ידי חובת חסרון זה.⁷

⁴ כך מבאר הב"ח [סי' תקצא סע' א ד"ה ואחר, ומשמע], ועיין בדבריו כיצד התוס' מבארים את הגמ'.
⁵ השיטה אינה זוקקת הסבר רק אם רבן גמליאל סובר ש"עם שבעיר" הנמצאים בבית כנסת יוצאים ידי חובה בחזרת הש"ץ. תוס' מסבירים את שיטת הבה"ג גם להבנה ששלח ציבור אינו מוציא "עם שבעיר" אפילו הם בבית הכנסת.

⁶ במסכת ראש השנה הריטב"א [ד"ה ור"ג וכו'] אינו מסתפק בהסבר זה, ומבאר שרבנן מודים שמדינא שלח ציבור מוציא את הבקי, אלא שרבנן עשו חיזוק שהוא ישנן בפיו, וכיוון שטעה, העמידוהו על דינו.

⁷ מהרא"ה [כט: ד"ה ובגמרא אמרינן] האומר: "אף על גב דבראש השנה אמרינן דשלח צבור אינו מוציא הבקי, הכא טעה שאני, ולאפוקי משאלה בלחוד", משמע שהוא מאמץ חילוק זה להלכה. אמנם, ניתן לומר ש"שאלה בלחוד" לא בא להוציא גבורות גשמים אלא להוציא אדם שלא התפלל כלל, או אדם שהחסיר

סיכום

נחלקו הראשונים בגדרי הוצאת הרבים ידי חובתם בתפילה, וכדי לבאר נקודה זו נפרט גם את דין הוצאה ידי חובה בברכות בכלל ובברכות קריאת שמע בפרט: אדם יכול להוציא את חברו ידי חובת ברכות המצוות, ברכות הנהנין⁸ וברכות השבת. השומע יוצא ידי חובתו בין כשעונה אמן ובין כששומע ואינו עונה אמן.

נחלקו הראשונים אם אדם יכול להוציא את חברו ידי חובת ברכות קריאת שמע. הרמב"ם [פ"ח ה"ה] סובר שיחיד אינו יכול להוציא את חברו ידי חובת ברכות קריאת שמע, ורק שליח ציבור יכול להוציא את הרבים. שליח ציבור מוציא את כולם, גם את הבקיאים. הראשונים החולקים על פירושו של הרמב"ם למשנה במגילה [נג:ג] אינם מחויבים להסבר זה, ולדעתם כנראה שדין ברכות קריאת שמע כדין ברכות הנהנין, ויחיד מוציא את חברו [עיין לעיל עמ' 105]. נחלקו הראשונים בגדרי הוצאה ידי חובה תפילה. הרמב"ם סובר שיחיד אינו מוציא את חברו, ורק שליח ציבור יכול להוציא את השומעים את תפילתו מתחילתה ועד סופה, ועונים אמן על כל ברכה וברכה. לדעתו, במשך כל השנה שליח ציבור מוציא רק את שאינו בקי, ובמוסף של ראש השנה ושל יום הכיפורים של יובל שליח ציבור מוציא גם את הבקי. בכל מקרה, שליח ציבור מוציא ידי חובה רק את מי שנמצא בבית הכנסת ועונה אמן על כל הברכות. הרי"ף מוסיף שבראש השנה ויום הכיפורים שליח ציבור מוציא גם "עם שבשדות" שאנוסים ואינם יכולים לבוא לבית הכנסת. מרש"י משמע ששליח ציבור מוציא את הבקי רק כשהוא אנוס ואינו יכול לבוא לבית הכנסת. מתוס' משמע שהם פוסקים כרבן גמליאל, ששליח ציבור מוציא את הבקי כל השנה, והם מתלבטים אם בקי השומע את תפילת שליח הציבור יוצא ידי חובתו או ששליח הציבור מוציא במשך כל השנה בקיאים אנוסים בלבד.

הבה"ג ורוב הראשונים סוברים שטועה בתפילתו יכול לצאת ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ. הרמב"ם משמיט דין זה, וכנראה שהוא חולק על שיטתם. מתוס' ומהריטב"א משמע שכל טועה יכול לצאת ידי חובה אפילו כשמשמיט ברכה, ואילו הר"מ סובר שיכול לצאת ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ רק כששכח "יעלה ויבוא" ולא כשהחסיר ברכה. הרא"ה [מובא בהערה 7] סובר שהשוכח "יעלה ויבוא" יוצא ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ בתפילת שחרית בלבד, ומשמע מדבריו ששוכח שאלת גשמים, יוצא ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ, אך השוכח גבורות גשמים - אינו יוצא.

ברכה שלמה, אך לקמן [ל: ד"ה תניא טעה] מסביר הרא"ה ששליח ציבור מוציא שוכח "יעלה ויבוא" ידי חובתו בתפילת שחרית בלבד. נראה להסבירו שהזכרת ראש חודש מגדירה את התפילה כתפילת חובה [כמבואר בסוגיה הקודמת עמ' 435], ודין השוכח הזכרתה כדינו של אדם שלא התפלל כלל, ולכן שליח ציבור אינו מוציא. תפילת שחרית סמוכה לתפילת מוסף שהיא "עיקר ליום שכולה באה בשביל היום", ולכן הזכרת "יעלה ויבוא" בתפילה זו אינה נצרכת כדי להגדיר את התפילה כתפילת חובה אלא היא חובת הזכרה בלבד, ושליח ציבור יכול להוציא ידי "חובת הזכרה".

⁸ הגמ' [מג:] בלישנא השנייה, שנפסקה להלכה, אומרת שניתן להוציא ידי חובה בברכת הפת והיין בלבד, לקמן [ח"ב סוגיה מא עמ' 184] נאריך בדין זה.

הלכה

השו"ע [סי' קכד סע' א] פוסק: "לאחר שסיימו הציבור תפלתן יחזור שליח ציבור התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויצא בו". מדייק המגן אברהם [סק"א] מדבריו, ששליח ציבור אינו מוציא את הבקי, והפרי מגדים [אשל אברהם סק"א] מוסיף שהבקי אינו יוצא אפילו בדיעבד, וכן מי שאינו בקי יוצא רק על ידי שליח ציבור.

השו"ע [סי' קכד סע' י] פוסק שהשוכח "יעלה ויבוא" או כל דבר שצריך לחזור עליו, יכול לצאת ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ. מדבריו בבית יוסף [סי' קכד סע' י ד"ה מי ששכח] מוכח שיכול לצאת ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ אפילו כשהשמיט ברכה [עיי' משנה ברורה סקל"ט]. המהרש"ל [בפירושו לטור] פוסק שאין לסמוך על חזרת הש"ץ מפני שצריך לכוון לשמוע את כל תפילתו, ואי אפשר לכוון שלא לדלג מילה אחת או שתיים. הב"ח [סע' ט ד"ה מי], המגן אברהם [סקט"ז] והמשנה ברורה [סק"מ] פוסקים כדברי המהרש"ל.

הרמ"א [סי' נט סע' ד] פוסק שיחיד אינו מוציא את חברו ידי חובת ברכות קריאת שמע, ושליח ציבור מוציא אף את הבקי. המשנה ברורה [סקכ"ג] אומר שלדעת הלבוש [סי' ו סע' ד], דין ברכות השחר כדין ברכות קריאת שמע [עיי' ביאור הלכה ד"ה בפחות]⁹.

⁹ דינו של הלבוש קשה להבנה. בברכות קריאת שמע יש קיום מיוחד של אמירתן בציבור [כך מוכח מאמירת "ברכו" לפני ברכות קריאת שמע], ולכן ניתן להבין שרק בציבור ניתן להוציא ידי חובה, בברכות השחר אין קיום מיוחד של אמירתן בציבור, ומדוע שהוצאה ידי חובה תהיה תלויה בציבור?